

KIERKEGAARD^a

Karl Jaspers

137 Kierkegaard zemřel v roce 1855. Ještě kolem r.1900 byl mimo evropské země málokomu znám. Existovaly sice překlady vybraných textů; r.1886 se pod titulem "Angriff auf die Christenheit" objevil silný svazek se všemi dokumenty Kierkegaardova boje proti církvi, ale širší kruhy zpozorněly teprve v důsledku jiných senzací: roku 1904 byly vydány v "Inselverlag" dopisy a zápisky o jeho vztahu k snoubence, roku 1905 Svůdcův deník a v témž roce pod titulem Soudcova kniha - přeložená do němčiny Gottschedem v Basileji - dodnes pozoruhodný výběr z Kierkegaardových deníků, v němž jeho osobnost vyvolala neobyčejný dojem. Od roku 1909 začalo pak vycházet velké dvanáctisvazkové jenské vydání jeho děl od Gottscheda a Schrempfa, v němž teprve bylo možno jej v úplnosti poznat. Kierkegaard se stal v německém duchovním světě postavou prvního řádu. Byl to objev.

Ale v univerzitní filosofii se před rokem 1914 jeho jméno sotva vyskytovalo; nevyskytovalo se ještě v žádných dějinách filosofie. Teprve krátce před první světovou válkou se pro několik mladých lidí, theologů a filosofů, setkání s ním stalo událostí. Dnes existují překlady jeho děl ve francouzštině i v angličtině; v celém západním světě a v Japonsku jeho význam roste.

Z Kierkegaardova vyrůstá dialektická theologie a takzvaná filosofie existence všech odstínů. Původ z jejich základních pojmů je zjevný.

138 Mezi studující mládeží je dnes o něho zájem tak velký jako o Nietzsche. Přednášky a semináře o jednom i druhém bývají zaplněny.

Avšak na otázku, kdo vlastně Kierkegaard je, jaký je jeho dějinný význam a jak asi působí dnes, se nedá jednoznačně odpovědět. Pokusím se v krátkosti jedné hodiny o několik poznámek.

^a Přednáška v basilejském Pen-klubu r.1951; přeloženo z *Rechenschaft und Ausblick*, Reden und Aufsätze, R.Piper, München 1958, str. 137-57.

Kierkegaard je křesťanský filosof, ale filosof zvláštního druhu: své křesťanství nevyznává, a přece říká, že pro něho na pravdě křesťanství vše spočívá.

Jeho díla budí veliký zájem i lidí nevěřících. Je to básník, myslitel a mistr slova. Žádný čtenář jeho prvního velkého díla "Buď - anebo", jež mělo roku 1843 v Kodani senzační úspěch, si nemusil všimnout, že to napsal křesťan.

V pseudonymech, pod nimiž Kierkegaard většinu svých děl zveřejnil, vybásnil myslitelské postavy, jimž dává přednášet jejich vlastní názory - *estetika* v jeho suverenní nezávislosti při požívacím uchvacování všeho, co je životu a duchu dosažitelné, - *etika* v jeho dobře zdůvodněném mravním uplatnění v roli manžela a občana - *náboženského člověka* jakožto člověka otráveného, který slyší Boží požadavek, jimž je estetické hledisko suspendováno. Takovým rozvíjením v postavách myslící existence by Kierkegaard chtěl, jak říká, "znovu a co nejnítěněji číst prvopis individuálních, humánních vztahů lidské existence, znovu číst to staré, známé, od otců nám zůstavené".

139 Vše se zdá být jednoduché, pěkné a uspokojivé: cesta lidskými možnostmi stoupá přes estetické, etické a humánní religiozitu až k pravdě, a touto pravdou je křesťanství.

Avšak Kierkegaardův postoj zdaleka není tak přímý. Nepodává žádnou systematickou nauku a prosí, aby méně pseudonymů nebylo pokládáno za jeho vlastní. Ukazuje jen možnosti, aby rozhodnutí ponechal čtenáři. Kdyby čtenář chtěl Kierkegaardovo rozhodnutí převzít, je mu to velice ztěženo tím, že u něho nenachází nic pevného, objektivního, vyslovitelného, o co by se, byv jím přesvědčen, mohl opřít, - že je spíše strháván do víru, v němž všechnu půdu pod nohama ztrácí.

Je sice pravda, že Kierkegaard později při ohlédnutí na svá díla řekl, že je všechna napsal, aby lidi takřkajíc podvodně vlákal do křesťanství. Tím, že se postavil na stanovisko světa, pro ně zajímavé, chtěl lidi přivést tam, kde dochází k odloučení od půdy pod nohama a kde zazáří pravda křesťanství, nebo spíše kde milostí Boží je člověku dána schopnost věřit.

Ale zároveň Kierkegaard odmítal vyslovit, že je křesťan a že jako křesťan věří, neboť to je prý něco tak vznešeného, že se neodvažuje za křesťana považovat, protože jeho život tomu neodpovídá.

Ptáme se: Jaké křesťanství to měl Kierkegaard na mysli?

Křesťanství znamená víru, že Bůh se v Ježíši Kristu zjevil světu. Tato víra je však pro naše chápání nemožná. Člověk není Bůh a Bůh není jednotlivý člověk.

140 Kierkegaard žije v našem věku, v němž v Bohočlověka v pravém slova smyslu v celé jeho doslovné závažnosti a skutečnosti snad už nikdo s neotřesitelnou, nepochybnou jistotou nevěří. Snažíme se učinit to nějak svému chápání únosnější a pochopitelnější, pokoušíme se to zdůvodnit historicky zkoumáním bible, rádi bychom sami sebe přesvědčili spekulativní dogmatikou.

Tím vším se však už podle Kierkegaardova křesťanské víry vzdávám. Neboť pravdu této víry nelze nahlédnout, nelze ji dějinně vyzkoumat, nelze ji spekulativně myslit. Nedíváme v nás jako lidská pravda, podobná skrytému zárodku, jež je třeba jen probudit. Není jako lidská pravda sdělována učitelem žákovi, když se žák učí z podnětu učitele jen tomu, co by v podstatě i sám byl mohl nalézt. Křesťanská víra naopak vyrůstá bez lidské pravdy a proti ní: Přichází k ní odjinud. Bůh splňuje pro nás ten předpoklad, abychom mohli věřit. Stačí ta jediná věta Ježíšových současníků: "My jsme uvěřili, že v těchto letech Bůh se ukázal v nepatrné postavě služebníka, žil mezi námi a potom umřel..." - tato věta stačí, aby člověk zpozorněl. Pozdější člověk uvěří skrze tuto zprávu současníků jako znovu současník za podmínek, které on sám přijímá od Boha. Všechno studium, všechno dokazování, všechno ozřejmování nebo zpřístupňování by bylo marné.

141 Pro rozum je Bohočlověk paradoxem. Víra je absurdní, a proto je umožněna jen ztročením rozumu. Kierkegaard se domnívá, že chápe, proč to tak musí být. Když se Bůh člověku chce zjevit, nemůže se mu přímo ukázat. Neboť pak by od něho nevedlo k člověku žádné spojení, člověk by byl jako rozdrčen a zničen. Bůh se tudíž musí ukazovat tak, že se zároveň skrývá. Nesmí být zřejmý jako Bůh. Zjevuje se tedy v podobě služebníka, v nedůstojnosti ukřižovaného zločince.

Toto objevení Boha je nepřímé sdělení. I když Kristus říká, že je Boží Syn, není to přímá výpověď; je zjevně absurdní, neboť protirečí jeho lidství. Sama už potřebuje víru, aby byla pochopena.

Kierkegaard odmítá považovat pouhou humánní religiozitu už za křesťanskou víru: víru v Boha, v Jediného, Neproměnného, nekonečně Milujícího - totalitu lidského vědomí viny - život z bezpodmínečného cíle - zničnění duše; to vše je lidské, ale ještě ne křesťanské. Tomu Jedinému, tomu Ohromnému, tomu všechno lid-

ské pochopení překračujícímu faktu, tomu všechno lidské myšlení rozbíjejícímu. Zjevení samého Boha je možno uvěřit jen ve skoku, díky darované milosti, nikoli lidskou silou.

Uvěříme-li mu však, pak se věřící - získávaje věčnou spásu - má ke světu radikálně jinak a rovněž svět k němu. Svět ho musí odmítnout, ve světě musí trpět a být zničen, musí vzít na sebe svůj kříž. "Být křesťanem" neznámá jenom zřící se rozumu, "věřit proti rozumu však je mučednictví", - nýbrž být mučedníkem vůbec - ať v bezmezném utrpení nebo v smrti podstoupené v důsledku víry. To je nezbytný charakteristický rys, jímž se "křesťanské bytí" vyznačuje. Je to důsledek jeho radikální nestejnorodosti se světem. Křesťanství znamená nevyléčitelnou roztržku se světem.

Dalším důsledkem této víry je trhlina napříč lidstvem, trhlina mezi křesťanskými věřícími a těmi, kteří věří nikoliv křesťansky. Křesťanskou víru, která je lidsky nepochopitelná, nemůže pochopit nikdo jiný než ten, kdo sám věří. Tato víra tudíž "odlišuje, vytrhuje, je polemičká". Její pravda je výlučná. Věřící zakouší "bolest sympatie, že s každým člověkem jakožto člověkem nemůže sympatizovat, nýbrž podstatně jen s křesťanem".

Pro věřícího to ale může dojít tak daleko, že "musí otce a matku nenávidět". Neboť "rovná se nenávisti, spojil-li svou spásu s podmínkou, o níž ví, že oni ji nepřijmou".

Tak vypadá u Kierkegaarda křesťanství, jež nazývá novozákonním. Jak se to však podle něho má s křesťanstvím v naší době?

Kierkegaard říká: Novozákonní křesťanství vymizelo. Dnes jsme křesťany všichni, tzn. křesťanem už není nikdo.

Kierkegaard to vidí, a proto si stanovuje úkol: ukázat nezfalšovaně vlastní křesťanství, učinit těžké stát se křesťanem. To je smysl jeho děl, jež psal po celé desetiletí. Pak ale, v posledním roce svého života, začíná otevřeně útočit přímo na církev, na křesťanstvo naší doby, aby tak opět umožnil pravé křesťanství.

Dnes - říká Kierkegaard - se jako křesťané rodíme, jsme pokřtěni, konfirmováni a všechno je v pořádku. Ale víra se nikdy nemůže stát vrozenou přirozeností. Člověk, hned jak se narodí, stojí v nepravdě. Není cesty, po níž by k pravdě dospěl sám od sebe. Jen tím, že Bůh splní podmínky pro to, abychom mohli věřit, změní se člověk v docela jiného; teprve teď vstupuje v pravdu; vede ho tam skok. Křesťanem se stává skrze obrácení, znovuzrození. Jeho předchozím stavem bylo, že vlastně nebyl. V rozhodujícím okamžiku si

uvědomuje, že se zrodil jako on sám. Nestává se takovým skrze křest, neboť dítě o křtu nic neví. Nestává se takovým skrze konfirmaci, neboť čtrnáctiletý člověk ještě není zralý. Stane se takovým jenom skutečným znovuzrozením.

Kierkegaardův veřejný útok na církev v letech 1854-55 v Kodani se zakládal na nejopravdovější vážnosti a byl snad nejbezohlednějším útokem na křesťanskou církev, jaký 19. století vidělo. Poukazem na pravé křesťanství Nového zákona chtěl křesťanstvo demaskovat a dospěl tak až k nanejvýš drastickým výrokům.

"Tím, že se nezúčastníš veřejných bohoslužeb, jaké se konají dnes, máš trvale o velkou vinu méně: nepodílíš se na tom, že si z Boha tropíš šašky, že se za novozákonní křesťanství vydává něco, co jím však není."

Sahá až k nejhrušším obviněním: Zvěstovatelé křesťanství mají finanční zájem na tom, aby se lidé nazývali křesťany a aby se nedověděli, co křesťanství v pravdě jest.

Stát má všechno zvěstování křesťanství učinit soukromou věcí. "Kristus žádá, aby se učení zvěštovalo 'za nic', aby se učení zvěštovalo v chudobě, v nízkosti, v úplném odříkání, v naprosto bezpodmínečné odlišnosti od světa."

Co přimělo Kierkegaarda k tomuto útoku? Nezamýšlel jej od počátku. Po léta se zdálo, že je připraven stát se farářem. Útok byl až konečným výsledkem. Abychom našli odpověď, musíme uvést několik událostí z jeho života.

Základ byl položen v raném mládí. Ve 22 letech si přeš do deníku, že pocítil neodolatelnou moc, s níž jedno potěšení podává ruku druhému, a že okusil ovoce ze stromu poznání a poznal okamžik radosti z vědění, ale že poznatky v něm samém nezanechaly žádný hlubší otisk.

Jde o to "najít tu pravdu, jež je pravdou pro mne, pro niž chci žít i umřít". Odhodlává se: "Teď chci začít jednat niterně." Mladík si je vědom, že "překročil Rubikon, protože základ vážnosti byl položen".

Ale k uskutečnění docházelo v průběhu let celou řadou negativních rozhodnutí. Na Kierkegaardův život se položilo břímě "Nikoli". Zrušil své zasnoubení, manželství mu zůstalo odepřeno - přes četné výklady v podstatě nepochopitelně pro Kierkegaarda samého - ale ženě, s níž se rozešel, zůstal věrný zcela nevšedním způsobem. - Nechopil se žádného povolání; zkoušky už měl dávno hotové, ale pokaždé, když se chtěl stát farářem, bylo zde něco, co mu v tom zabránilo.

Avšak jeho myšlení a básnění vyrůstalo právě z této negace. Každé Nikoli vyvolalo tvůrčí opojení.

Kierkegaard ví, že kdo byl nešťasten v lásce, dokáže jako básník opěvovat štěstí lásky lépe než kdokoli jiný. On, jenž se neodvážil manželství s Reginou, napsal o manželství snad to nejhlubší, co ve světové literatuře existuje.

145 A tak je tomu i s vírou. Kdo ji na sebe nemůže v opravdové víře vzít, dokáže ji zbásnit v myšlení: "Jako básníkovo vyličení lásky, má i náboženské líčení tohoto básníka jakési kouzlo, jež chybí líčení každého manžela a každého veledůstojného pána. Co říká, není ovšem nepravdivé, co líčí, je právě jeho šťastnější, jeho lepší Já..."; "Je ve svém poměru k náboženskosti nešťastným milencem a nevěřícím. Má jen to, co víru předchází, zoufalství, a v něm hořící touhu po náboženském."

To však myslitelé Kierkegaardovi ukázalo, že pravda je jiná. Každá básnická existence je mu křesťansky hříchem: že člověk básní, místo aby byl, že se ve fantazii zabývá dobrem a zlem, místo aby byl, že víru myslí, místo aby vírou byl.

To je Kierkegaardova vážnost, že v takové hře básnění a myšlenek - ať už byla jeho duchovní produkce jakkoliv mimořádná - nemohl být spokojen. Co píše, vyvěrá z této vážnosti, již nic napsaného nemůže vyhovět. Proto jsou jeho spisy tak uchvacující. Nikdy nejsou hravou libovůlí.

Vždy je mu jasné: záleží na tom, aby reflexe vyústila v jednání. To je však Kierkegaardova sudba a tajemství jeho života, že k tomuto kroku nemohlo dojít.

V denících pozorujeme toto kolísání mezi chtěním a nechtěním, zkusmé jednání v myšlenkách, přípravu, otálení. Jen ve dvou směrech dospívá k rozhodnosti:

146 1) v negativních rozhodnutích, ve vědomém nesení následků ve věrnosti tomu, co bylo negováno, -

2) v pokračování v literární práci, změnou její podoby, s cílem, probudit k pozornosti člověka, člověka-jednotlivce.

Teprve ke konci v otevřeném vystoupení proti církvi se zdálo, že tento problém existence vyřeší odvážný a odpovědný čin, ale i toto vystoupení bylo jako čin jen negací.

Jak mohl Kierkegaard takový život a myšlení unést?

V pozadí za Kierkegaardovou dialektickou interpretací křesťanství, za rozlišováním humánní a křesťanské religiozity, je jeho osobní zbožnost prostá a jednoduchá, jako by všechny ty rafinovaně mučící myšlenky byly zapomenuty.

Píše například: "Nejlepší důkaz nesmrtelnosti duše, že je Bůh... se vlastně člověku vtiskává právě v dětství, tedy argument: to je naprosto jisté, neboť mi to řekl můj otec."

A později ještě: "Od nejranějšího dětství: to je vlastně to hlavní."

Opakovaně vyznává, že v skrytu žil s Bohem docela nereflexkovaně jako dítě se svým otcem. I když ne zcela jasně, přece ve svém životě všude viděl vedení.

Stále znovu mluví prostě o Boží lásce, jež nikdy nepřestává: "Ó, zatímco spím, ty bdíš; a když se v bdění mýlím, ty sám obrátíš omyl v něco ještě lepšího, než by bývalo to správné."

147 Na úmrtním loži odpovídá na otázku, zda se v klidu může modlit: "Ano, to mohu. Tu se nejprve modlím..., aby mi všechno bylo odpuštěno. Pak se modlím za to, abych mohl být při smrti prost zoufalství... A potom se modlím za to, abych předem mohl něco vědět o tom, kdy přijde poslední hodina."

Podle jeho ustanovení měly na jeho hrobě stát verše dánského básníka Brorsona:

"Už jenom krátký čas,
pak bude vyhráno,
pak všechny rozepře
změní se v dým.

Potom se osvěžím
při vodách života
na věky s Ježíšem
hovořit smím."

Ale tato zbožnost nebyla motivem jeho myšlení a jednání. V jeho díle je sotva patrná, kromě mnoha výroků ve "vzdělavatelných řečech".

To, oč Kierkegaard ve svém útoku na křesťanstvo vlastně usiloval, spočívá tedy na vážnosti, jejíž základ byl položen v jeho mládí, která, ačkoliv ho vedla k tak zničujícím negacím, byla možná jedině tak, že útočiště života nacházel v dětsky prosté zbožnosti. Ale pro útok sám byl rozhodující jeden docela určitý motiv.

148 Nešlo mu o žádnou revoluci, nechtěl snad zakládat novou církev. Nechtěl mít nic se socialisty ani s liberály, se všemi těmi politiky a agitátory, kteří projektují změny společenských poměrů. Bránil se

každému spojení s nimi, když jej považovali za jednoho ze svých. Ve všech těch hnutích viděl jen cestu k nešťastnému zhroutilí našeho světa.

Chtěl snad jako křesťan bojovat za křesťanství, stát se novým mučedníkem? Prohlásil výslovně: Nikoli, kdybych se pro své jednání měl stát mučedníkem, nebudu jím pro křesťanství. Křesťanství mu bylo příliš vznešené, nepovažoval se za svědka pravdy křesťanství, nechtěl být zaměňován za jiného. Co tedy chtěl? Jen poctivost.

Proto volal na vrcholu svého otevřeného útoku:

"Chci poctivost... Chce-li naše doba čestně, otevřeně, přímo se proti křesťanství vzbouřit, a tedy říci Bohu: my se můžeme a nechceme pod tuto moc sklonit! - tož tedy dobře, jsem pro".

"Chce-li kdo přiznat Bohu, že toto pokolení si až dodnes neustále dovolovalo oslabovat křesťanství, až jsme nakonec z křesťanství udělali opak křesťanství novozákonního - a že bychom přece chtěli, aby toto smělo platit jako křesťanství - chce-li kdo toto, tak jdu s ním.

Jedno ale nechci... mít podíl na oficiálním křesťanství, jež zastíráním a dovednými triky si dodává zdání novozákonního křesťanství...

Pro tuto poctivost se chci všeho odvážit, ale neříkám naproti tomu, že se čeho odvažují pro křesťanství...

Dejme tomu, že bych se stal obětí, pak bych přece nebyl obětí pro křesťanství, nýbrž pouze pro to, že jsem chtěl poctivost... Nesmím se nazývat křesťanem, ale chci poctivost, pro ni se toho chci odvážit."

V této poctivosti se Kierkegaard cítí nástrojem Prozřetelnosti. Poprvé a naposledy ve svém životě je plně přesvědčen, že to, oč v tom útoku jde, si přeje Bůh.

Je mu poctivost posledním smyslem? Zdaleka ne, ale je nezbytnou podmínkou. Proto vymezuje svůj úkol tak skromně, jak možno: nikoli svědek pravdy, nikoli mučedník, nikoli bojovník za křesťanství - jeho úkolem není nic jiného, než odhalovat nepravdivost.

Proč? Kierkegaard vidí, jak se jeho věk řítí do nicoty bezedné reflexe, totální nivelizace, reprezentace, v níž se nic nereprezentuje, do fikce, zdánlivých hodnot, jež nekryje žádná valuta, do univerzálního bezbožného "jakoby". Nedá se očekávat, uvažuje jednou, že by novou vážnost přinesl mor, hlad nebo války - teprve až prý zas přijdou věčné pekelné tresty, pak člověk opět zvažní.

V této zoufalé situaci vyslovuje Kierkegaard onen požadavek, aby církev poctivě uznala, že její činnost a její učení je oslabeným, nikoli novozákonním křesťanstvím. Stane-li se tato poctivost, toto

nejzazší minimum skutečností, pak se uvidí. Není v moci člověka řídit běh světa. Zda se tato poctivost uskuteční, to je pro něho otázka adresovaná božstvu: "Vzaly-li věci takový obrat, ukáže se, zda tomu Prozřetelnost přeje. Ne-li, pak se vše musí zhroutit, aby v té hrůze opět povstali jedinci, kteří by mohli nést křesťanství Nového zákona."

150 Tento Kierkegaardův útok na církev, právě tak jako jeho pojetí křesťanství se nám zdají přímo zhoubné. Křesťanství, jež má být a vytrvat ve světě, je odkázáno na církev. Že je s tím spojeno přizpůsobování, znehodnocování, převrácení, ví křesťan od prvních staletí; církev není nikdy dokonalá. To vpravdě křesťanské zůstává v ní věčnou otázkou, nárokem, úkolem a je ve světě vždycky i světsky pokážené. Kdybychom chtěli zničit světského nositele jeho tradice, církev, znamenalo by to zničit je samé.

Krom toho, má-li být křesťanská víra touto rafinovanou dialektikou uprostřed absurdity zachraňována, pak by křesťanství, kdyby tato podoba byla jeho správným pochopením, bylo pro rozumného člověka nepřijatelné (pokud by nebyl šilený nebo nepoctivý).

Stručně řečeno, kdyby Kierkegaardovo pojetí křesťanství bylo správné, nemělo by budoucnost. Kierkegaardovo úsilí o jeho ochranu ve skutečnosti směřovalo k jeho zničení - jen jiným způsobem, než je ničící klamání a přizpůsobování.

Neukazují se tedy Kierkegaardův život a myšlení jako protismyslné? Není toto sebevylučování ze světa a ze společenství, z každého uskutečňování ve světě, spíše jakousi formou sebevraždy, jakožto víra, která se projevuje jen negativně:

151 tím, že věří, co nejen přesahuje lidský rozum, ale je pro lidský rozum naprosto nepřijatelné -

tím, že se věřící zásadně ukazuje jen jako trpící, jako mučedník - tím, že se ke každému uskutečňování ve světě, v manželství a v povolání vztahuje jen negativně a že se mu vyhýbá?

Kierkegaard se k tomu vyslovil sám: není žádným vzorem, není autoritou, neukazuje cestu, nezvěštuje.

Tu se musíme užasle ptát: kdo tedy Kierkegaard vlastně byl, jaký to byl člověk, s jakým úkolem a co vykonal?

Pohledme nejprve na jeho osobní život.

Jaký to nešťastný člověk, jemuž vše zůstalo odepřeno, krom toho, že byl geniem v myšlení a básnění a že poznal hluboké uspokojení z tvorby!

rozhodnutí se projevujícím křesťanstvím - stejně neschůdným jako Nietzsche marně nabízená cesta věčného návratu, dionýského života a vůle k moci.

- 153 Ale Kierkegaard se nechce angažovat dokonce ani pro toto křesťanství, nýbrž jen pro poctivost. Stále opakuje, že není autoritou, nýbrž jen korektivem. Nazývá se policejním agentem, špiónem ve službách Nejvyššího.

Ve skutečnosti chtějí Kierkegaard i Nietzsche zůstat dvojznační: objasňují a zároveň svádějí. Na nich se tříbí vážnost, ale lze se dovolávat jejich svědectví také pro každý podvod. Jsou mistry poctivosti, a poskytují myšlenkové metody, jež nechávají zmizet každou pravdu. Způsobují uvolnění, aby každý přišel k sobě, a vedou k zničení ve víru nihilismu.

Je tudíž nemožné následovat je jako učitele. Ale chybělo by cosi každému modernímu filosofování, jež by neokusilo očištný oheň jejich dotazování, nenechávajíc je proniknout do každého koutku, v němž by se člověk chtěl skrýt nebo opevnit.

Jsem přesvědčen, že na Kierkegaardovi nelze zakládat ani teologii ani filosofii. Onen počátek před čtyřiceti lety neznamenal ještě, že bychom už stáli na novém základě; bylo to probuzení ze spánku.

Přivlastníme-li si jeho dílo a nechceme-li je tím zkatit, nesmíme zapomenout jeho slova: "Intelektuálně po sobě nezanechávám malý kapitál; ach, a zároveň vím, kdo bude mým dědicem, on, člověk, jenž je mi tak děsně protivný: docent, profesor. A kdyby to tento profesor i dostal ke čtení, stejně by to nezpůsobilo, že by ho svědomí bodlo, ne, i ono by se chovalo docentsky."

- 154 Vskutku, mluvíme-li o Kierkegaardovi, musíme skoro jistě podlehnout nebezpečí, že se zostudíme. Máme-li se toho podle svých sil uchránit, pak se nesmíme držet jen intelektuálních hodnot, ale musí nás uchvátit vážnost.

Na cestě světovými dějinami hledíme dnes do temnot bouře. Několika z nás je dopřáno, abychom si jako na šťastném ostrově ještě chvíli oddechli a při krátkém zásvitu slunce se zamysleli. V takové chvíli roste Kierkegaardova a Nietzscheova závažnost. Jejich jména vzrostla na hvězdy první velikosti, před nimiž blednou mnozí pohegelovští filosofové 19. a 20. století.

Řečeno stylem světových dějin, který se Kierkegaardovi samému tak ošklivil: s Hegelem se skončilo cosi, co při všech rozdílech po

staletí vytvářelo celek a co bylo ve svých základech, dnes otřesených, samozřejmě. Už více než sto let stále ztrácíme svou podstatu a zároveň stále více víme.

Při vstupu do nového světa podobají se Kierkegaard a Nietzsche buňákům před katastrofou: cítíme jejich neklid, chvat - pak sflu, jasný okamžik vysokého letu, a opět jakési kroužení, zavrať a pád.

Sami sebe chápou jako znamení na moři; lze se podle nich orientovat - ale jen když si od nich udržujeme odstup. Sami brání tomu, abychom je následovali.

Ano, chtějí působit, ale tak, že toho druhého přivádějí k němu samému, vše rozhodující očekávají od něho, a sami mu to nedávají.

Neboť čím víc se nějaká doba, ztrácející dějinné vazby, dostává do područí masy, tím víc roste nárok na jednotlivce jakožto jednotlivce: aby byl sám sebou; každý člověk je jednatel, v tom je poslední základ, pouze jemu se může zase ukázat, co skutečně jest.

Avšak čím pochybnější se v takové době stává život v kulisách a s fikcemi, tím naléhavěji platí pro jednotlivce: poctivost.

Být jako jednatel sám sebou, být poctivým - v tom je Kierkegaardův nárok doslovně shodný s Nietzscheovým. Teprve oni však poznávají tento nárok v celé jeho propastnosti: co je to být sám sebou? Co je poctivost? Oba to okusili a promysleli až do nejzazších mezí.

Tento nárok je přitom neobyčejně skrovný. Jím ještě není dáno, co jím může být probuzeno. U Kierkegaarda a Nietzsche je sice ještě zasazen do bohatství evropské duchovní tradice, ale jednoduchý a neúprosný zůstává pouze tento požadavek, kdežto ono bohatství je u nich rozehráno ve velkolepou hru, v níž je vše zpochybněno a vše zároveň zpochybňuje.

Či je u Kierkegaarda víc? Necháme-li stranou všechnu absurditu jím tak mocně pochopené křesťanské víry a všechnu zavádějící rozmanitost možností, nepředává přece v podivuhodné čistotě věčnou pravdu humánního náboženství? Tato pravda hlásá:

neproměnnost Boží, strašnou a přece dávající pokoj, protože u Něho je vše už rozhodnuto a nic se u Něho nemění, -

že před Bohem jsme vždycky v nepravu, že všechno naše vzpírání troskotá na věčnosti jeho bezedné hlubiny, -

že Bůh je nekonečná láska, takže i v nejhorším je možno si zachovat důvěru v prozřetelnost, kterou ani při stálém naslouchání nechápeme pro její trvalou dvojznačnost.

Ale i tyto věčné pravdy ve skrovných větách vyslovené odkazují jen na možnost nekonečného naplnění. Nezůstávají nehybné, jejich smysl uniká; tím je podivuhodnější, že jsou přesto stále přítomné.

A na biblickém základě jsou v Kierkegaardově myšlení zároveň přítomné ještě jiné pravdy:

svět není v pořádku a nelze ho jako takový v pořádek uvést, musíme při stálé změně v běhu času stále troskotat a stále znovu usilovat; -

odtud neklid naší duše, jež v tomto světě nenachází s konečnou platností žádné místo. Jsme schopni tázat se po věčném spasení, a tím jsme schopni též bezpodmínečné vážnosti, ale zůstáváme bez objektivně zaručené odpovědi.

Filosofujeme-li dnes a jsme-li si vědomi světodějnosti této chvíle, víme-li, že se událo něco neodvolatelného, prostřednictvím čeho veškeré lidské pobývání na světě (Dasein) zakouší převrat, -

vidíme-li, že dosud ještě žádný člověk a žádný národ není s to tuto událost zvládnout s nějakou mravně náboženskou skutečností, jež by dokázala neštěstí zadržet a umožnit nový vzestup člověka, -

spatřujeme-li v tomto stále holejším světě náznaky konce západní filosofie, té filosofie, která přece tvořila od Parmenida po Hegela jediný velký souvislý celek, -

157 pak pocítíme v této době nebezpečných proměn původnost myslitelů, jako jsou Kierkegaard a Nietzsche, kteří, ovládající tradiční myšlení, rozrážejí takřka dveře, orientují nás, ale cestu nám ještě neukazují, -

pak nebudeme od profesionální filosofie tohoto století očekávat, že odkryje základ a povahu přicházejícího světa, ať už v historickém vědění tato odborná práce vytěžila sebevíc; Kierkegaard a Nietzsche nás spíše teprve probouzejí, abychom v onom tradici předávaném znovu poznávali také samy kořeny.

Je zřejmé, jaké možnosti teď zbývají. Kdo už ztratil všechnu důvěru, může v Kierkegaardovi a Nietzscheovi vidět konec. Ale pro důvěru, která neodůvodnitelně zahrnuje obojí: důvěru k božství i k možnostem člověka, je v oněch myslitelích s koncem současné vyznačen i počátek. Neukazují sice cestu ani smysl pravdy, ale probouzejí k vážnosti bez iluzí.

Mizí-li dnes, v době duchovních a materiálních katastrof, jež nás uvádějí do nadcházejícího světa, význam filosofie, je to tím, že nejsme s to učinit jí zadost.

Filosofie tak velice patří k lidství, že musí získat novou podobu. Vnímáme-li její vážnost v tradici skrze vlastní vážnost, pak nemusíme zůstat bezmocně stát v nicotě, bez půdy pod nohama, odkázání na svébytlí prázdné existence.

Můžeme získat měřítko a odkrývat schopnost filosofie prosvětlovat. Kierkegaard a Nietzsche nám otevřeli oči. Kdo to zakusil, tomu jako by spadly šupiny s očí. Teď bude záležet na tom, co těma otevřenýma očima uvidíme, a jak budeme žít, a co budeme činit.

Přeložil T.R.